

27 EYLÜL 2006

3668 - محمد بن أحمد بن محمد الشامي الفقيه الحنفي

الواعظ بآباصوفيا المعروف بالأسطواني إنتقل إلى بلده وتوفي بها

سنة 1661/1072

(أنظر : البغدادي هدية العارفين 289/2 ؛ كحالة معجم المؤلفين

(7/9

من تصانيفه :

1 - رسالة الأسطواني في مسائل الإيمان والإسلام (ت)

تاريخ التأليف 1162 هـ؛ قره مان رقم 4/1223 مراديه رقم

8271 ورقة 78 ؛ بايزيد رقم 2982 ، 3209 ، 3193 ،

3187 ، 3194

2 - المسائل الفقهية (ت)

بلديه يكي باغشلاز رقم 313/K ورقة 108 ؛ 1117 هـ؛

رقم 463 ورقة 120 ؛ 1284 هـ؛ قره حصار رقم

17424 ؛ 1141 هـ؛ Konya 2/1482 ورقة 73-

152 ؛ تکه لي أوغلي رقم 1/799 ورقة 101 ، 1168 ،

هـ؛ معلّم جودت رقم 1/172/K ورقة 74 ، 1142 هـ؛

TDK رقم 307/أ ورقة 106 ، 1113 هـ

sayfa: 1123

علي رضا قره بلوط، معجم المخطوطات الموجودة في مكتبات
استانبول، الجزء الثاني، [y.y.,t.y.]، İSAM 141628 ،

One of the main issues of Kadızadeli contention concerned innovated grave visits. Kadızade wrote *Irshād al-uqūl*, in which he addresses this issue, summarizing some of the arguments found in Ibn al-Qayyim's *Ighāthat al-lahfān*. Kadızade's position on innovated grave visits is strict and he compares the practice to the customs of pre-Islamic idolaters. By contrast, Sivasi defended such grave visits.²⁰ The Kadızadeli movement also relied on a text called *Ziyārat al-qubūr*, most commonly attributed to Birgivi²¹ and again based on Ibn al-Qayyim's *Ighāthat al-lahfān*. In *Ziyārat al-qubūr*, an opinion can be found that innovated grave visits, when taken to a certain level, were an issue over which blood could be spilt and property taken.²² In other words, the author considered it a matter over which war could be waged. This staunch opinion would have repercussions later through the centuries with the actions of Muḥammad ibn 'Abd al-Wahhāb.

Üstüvānî (200363)

AL-USTUWĀNĪ

From around the 1650s and after the death of Kadızade, Muḥammad ibn Aḥmad al-Uṣṭuwānī (d. 1661) became the next famous Kadızadeli leader. He is a very important figure whose scholarship can be linked to Muḥammad ibn 'Abd al-Wahhāb. Al-Uṣṭuwānī was born in Damascus in 1608. Originally a follower of the Ḥanbalī school, he later switched to the Shāfi'ī school. He studied under scholars in Damascus and Egypt, later travelling to Istanbul, where he adopted the Ḥanafī school. During his career, he took positions at various mosques in Istanbul, including at the Ayasofya, the Sultan Ahmed and the Sultan Mehmed (Fatih) Mosques. Due to the strength of his scholarship and his effective preaching, al-Uṣṭuwānī assumed a role of leadership amongst the Kadızadelis. Through his popularity, he became the preacher for the elite guards at the palace of the Sultan. Al-Uṣṭuwānī's influence as religious teacher in the palace grew further and he became known as 'Padişah Şeyhī' ('the Shaykh to the Sultan')—to the young Mehmed IV.²³

²⁰ Ibid, 366–73; Çavuşoğlu, 'The Kādızādeli Movement', 302–7.

²¹ The attribution of *Ziyārat al-qubūr* to Birgivi has been questioned recently. See Ahmet Kaylı, 'A critical study of Birgivi Mehmed Efendi's (d. 981/1573) works and their dissemination in manuscript form' (MA diss., Institute for Graduate Studies in Social Sciences, Boğaziçi University, 2010).

²² *Ziyārat al-qubūr al-shar'īyya wa-l-shirkīyya* [attributed to Birgivi] (Amman: Dār al-Bashīr, 2nd edn., 1996), 34.

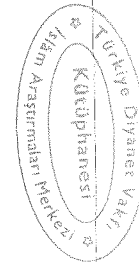
²³ Öztürk, 'Islamic Orthodoxy', 223; Çavuşoğlu, 'The Kādızādeli Movement', 124.

Under the leadership of al-Uṣṭuwānī, the Kadızadeli movement entered a new phase of militancy and heightened fervour. This period appears to have been characterized by Kadızadeli exhortations for laymen to participate in 'enjoining the right and forbidding the wrong', allowing them some use of force which, if left unqualified, contained the inherent danger of ensuing violence and vigilante behaviour. Al-Uṣṭuwānī himself held an uncompromising position against religious innovations and was willing to use state-endorsed violence to enforce that position if necessary. In his *Risāla*, his teachings recorded by a student in the Ottoman Turkish language, al-Uṣṭuwānī clarified the various forms of *shirk* (polytheism) and included under *shirk* the act of asking for intercession from the dead. In this work, he judged making vows and sacrifices to stones, trees and tombs as acts of *kufṛ* (unbelief), resulting in an eternal abode within hell.²⁴ These are themes and views that would re-emerge some decades later in the book *Kitāb al-Tawhīd* by Muḥammad ibn 'Abd al-Wahhāb.

Around 1650–1, al-Uṣṭuwānī exerted his influence over the Grand Vizier, who gave a decree for the demolition of a Khalwatī Sufi lodge, with the Kadızadelis implementing that command. Attempts were made to extend this decree and destroy more Sufi lodges, but not without successful defence from Sufis and resistance from scholars who disapproved of forceful action against Sufi practices. During al-Uṣṭuwānī's time, two Khalwatī Sufis wrote criticisms of Birgivi's work, *al-Tarīqa al-Muḥammadiyya*, in an attempt to undermine the Kadızadeli movement. Al-Uṣṭuwānī and his followers took the matter to the Sultan, and after the verdict of a council of Ottoman scholars led by the Şeyḫülislam, an injunction was passed preventing criticisms of Birgivi and his work.

In 1656, after the very recent appointment of Köprülü Mehmed Paşa as Grand Vizier, and sensing an opportunity for change, the Kadızadelis under al-Uṣṭuwānī set about implementing a plan for complete reform. Their vision was to secure the support of the young Sultan Mehmed IV, then to eliminate all religious innovations that had appeared since the beginning of Islam and to destroy Sufi lodges, forcing their opponents to renew their faith or face death. Kadızadelis gathered in the vicinity of the Fatih Mosque with weapons, ready for action and calling the people to rally to arms. Grand Vizier Köprülü Mehmed convened a meeting of scholars who judged the incitements of the Kadızadelis punishable by death. However, rather than having them executed, Köprülü Mehmed had al-Uṣṭuwānī and other Kadızadeli leaders exiled to Cyprus, with al-Uṣṭuwānī returning to Damascus later in 1656.

²⁴ Ibid, 305; Öztürk, 'Islamic Orthodoxy', 372–3.

ÜSTÜVANİ RİSALESİ

HÜSEYİN YURDAYDIN

Bundan önceki bir yazımızda XVII. yüzyıl Osmanlı Türkiyesinde Kadı-zade Mehmed Efendi'den sonra onun temsil ettiği mutaassıp dinî ceryanı devam ettiren mücadeleci vaizler arasında önemli bir yeri bulunan Üstüvanî Mehmed Efendi üzerinde de kısaca durmuştuk (1). Orada da belirtildiği üzere Şamlı olan Mehmet Efendi, İstanbul'a gelmiş, Ayasofya Camii'nde direk dibinde oturup direğe yaslanarak va'zettığı için "Üstüvanî" lākabiyle şöhret kazanmıştı. Vaazlarına muntazam bir şekilde devam eden saray baltacı ve bostancıları yoluyla saraya nüfuz imkânını bulan Üstüvanî, padişah hocası Reyhan Efendi'nin de himayesini görmüş, böylece Padişah Şeyhi ünvanı ile İstanbul'da ün kazanmıştı. Bu sıralarda Şeyh Veli, Çavuşoğlu ve Köse Mehmed gibi diğer bazı mutaassıp vaizler de aynı şekilde, hususiyile tasavvuf ehlini hedef tutan vaazlarına devam ediyorlardı. Bu vaizlerle tasavvuf ehli arasında o zamana kadarki fikir mücadelesi, Melek Ahmet Paşa'nın sadrazamlığı zamanında fi'ili bir safhaya intikal etmiş, saraydan gördükleri himayeye de güvenmekte olan Kadı-zadeliler, İstanbuldaki tekkeleri basmaya, dervişleri dağıtmaya başlamışlardır. Sadrazamın aczinden de faydalanma yoluna giren Kadı-zadeliler, diğer tekkeleri de basmağa karar vermişler; bu hal, zamanla devlet işlerine müdahale şeklini alarak Köprülü Mehmed Paşa'nın sadrazamlığına kadar devam etmiştir. Köprülü Mehmed Paşa'nın sadrazam oluşunun sekizinci Cuma günü Fatih camii'nde Cuma namazı esnasında müezzinler nât-ı şerif okurlarken nât-ı şerifin bu şekilde makamla okunmasını bid'at kabul eden Kadı-zadelilerden bir grup, bunun makamla okunmasını menetmek istemişlerdir. Biraz sonra da tarikat erbabına taarruza, tekkeleri yıkmaya, taş ve topraklarını denize dökmeye; sokaklarda rastladıkların derviş ve şeyhlere *tecdid-i iman* teklif edip kabul etmeyenleri öldürmeye başlamışlardır. Daha sonra padişaha giderek bütün bid'atleri kaldırmak için izin istemişler, selâtin camilerinin birer minaresini bırakıp diğerlerini yıkmak, peygamber zamanından sonra ihdas olunan her şeyi ortadan kaldırmak isteyerek; âleme, kendi zihniyetlerine uygun yeni bir nizam vermeye kalkmışlardır. Kendilerine mani olmak isteyenlere silâhla karşı koymaya karar vererek Fatih camii avlusunda toplanmak üzere taraftarlarına haber göndermişlerdir. Bu durumu öğrenen sadrazam Köprülü Mehmed Paşa, hareketin elebaşlarına haber göndermiş, nasihatte bulunmuş fakat sözü dinlenmemiştir. Bu durum karşısında Köprülü, "ulema"yı huzuruna çağırılmış ve onların, Kadı-zadelilerin görüşleri hakkında ne düşündüklerini öğrenmek istemiştir. "Ülema", Kadı-zadelilerin iddialarının batıl olduğunu, fitne çıkarıcıların cezalandırılmasının caiz bulunduğunu söylemiş; Köprülü de durumu padişaha arz etmiş ve hadise çıkarıcıların katilleri hususunda emir almıştır. Köprülü bu emri almasına rağmen öldürme tarafına gitmemiş, hareketin bu kadar büyümesinde devamlı vaazları ile başlıca rolü oynamış bulunan devrin üç ünlü vaizi Üstüvanî Mehmed Efendi, Türk Ahmed, ve Divane Mustafa'yı 1066/1656 yılında Kıbrıs'a sürerek olayı önlemiş; dolayısıyla tekkeleri ve şeyhleri bunların elinden kurtarmıştır (2).

1) Bak. Hüseyin Yurdaydın, *Türkiyenin Dini Tarihine Umumi Bir Bakış*, İlahiyat Fakültesi Dergisi, IX (1961), ss. 109-120.

2) Üstüvanî'nin künyesi şöyledir: Mehmed b. Ahmed b. Mehmed el-Şamî. Şam'da 1017/1608 yılında doğmuş olan Üstüvanî, Kıbrıs'tan daha sonra gene Şam'a giderek 1072/1661'de orada ölmüştür. Bak. *Hediyetu'l-Arifin Esmâ'u'l-Müellifin ve'l-Musanifin*, II, 289; M.Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, IV, 173. Aynı zamanda bak. I.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, I. Kısım, 368 vdd.